

УДК 338.48 : 93(083.132)

О.О.Донцов

Академія праці і соціальних відносин ФПУ

М.О.Трюхан

Науково-дослідний інститут геодезії і картографії, м. Київ

ІСТОРИЧНО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА — ЧИННИК СТРУКТУРНИХ ЗМІН ТА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті дано загальну характеристику розвитку туристичної галузі та коротко охарактеризовано ресурси, що є основою для історико-культурного туризму, визначено основні проблеми та шляхи їх вирішення, спрогнозовано тенденції подальшого розвитку.

Ключові слова: картографування, туризм, інтернет, історико-культурний туризм, спадщина.

O. Dontsov, M. Triukhan

HISTORIC-CULTURAL HARITAGE — FACTOR OF STRUCTURAL CHANGES AND DEVELOPMENT OF TOURIST INDUSTRY

In the article general description of development of tourist industry is given and resources which are basis for historic-cultural tourism are shortly described, certainly basic problems and ways of their decision, subsequent progress trends forecast.

Keywords: mapping, historic-cultural tourism, heritage, tourism, internet.

Вступ. Актуальність всебічного дослідження туризму обумовлена його багатогранністю та суспільною значимістю. Глобальність туристичної діяльності потужно впливає на довкілля, суспільство, економіку і духовний світ людей. Це особливий вид споживання матеріальних і духовних благ, послуг і товарів, який відокремлюється в окрему галузь господарства. У багатьох країнах продаж туристичних послуг став важливою статтею державних доходів. Однак значення туризму не обмежується тільки економічними вигодами, — це одна з найбільш активних форм спілкування людей, що сприяє встановленню і розширенню культурних зв'язків, зміцненню співробітництва та дружби між народами і державами.

Вихідні передумови. Проблеми розвитку туризму в економіко-географічному аспекті, який передбачає дослідження понять, структури, територіальної локалізації туристських об'єктів, найбільш системно опрацьовані вітчизняними і зарубіжними науковцями (Ю.А. Веденін, М.В. Багров, О.В. Гідбут, Ю.М. Лобанов, В.С. Преображенський, Ю.В. Рождественський); туристської місткості та природного потенціалу території (В.К. Броннікова, А.І. Сльчанінов, М.Г. Ігнатенко, М.П. Крачило, О.О. Любіцева, М.С. Нижник, В.П. Руденко, М.І. Рутинський); особливостей розвитку територіально-рекреаційних комплексів (М.І. Долішній, В.К. Євдокименко, Л.М. Корецький, О.І. Шаблій) [2].

Аналіз та узагальнення наукових праць зазначених авторів приводить до висновку, що основна увага в дослідженнях приділяється здебільшого питанням економіки, територіального розміщення, організації та функціонування об'єктів туризму, в той час як із зростанням духовних потреб особливого значення набуває відродження, розвиток і використання історично-культурної спадщини.

Постановка завдання. Метою цієї статті є спроба дати загальну характеристику розвитку туристичної галузі та коротко охарактеризувати ресурси, що є основою для історико-культурного туризму, визначити основні проблеми та шляхи їх вирішення, спрогнозувати тенденції подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. У минуле відійшли часи, коли ставлення до туризму було як до певного роду захоплення (хобі), можливості змістовного проведення дозвілля певного прошарку населення. З плином часу туризм стає невід'ємною соціально-економічною сферою діяльності суспільства. Упродовж ХХ ст. туризм перетворився на «третього кита» постіндустріального розвитку світової цивілізації (після кредитно-фінансової сфери та машинобудування). За даними експертів Всесвітньої Туристичної Організації (ВТО) на початку ХХІ ст. у світовій індустрії туризму працюють понад 150 млн. осіб економічно активного населення, щороку галузь відзначається найвищими темпами економічного зростання та обсягами створення нових робочих місць, забезпечуючи понад 10% валового світового продукту, близько 30% світової торгівлі послугами і 7% світових капіталовкладень [4].

Наші сучасники стали свідками динамічних і суттєвих змін, що сталися в туризмі останнім часом. Безперечними є такі тенденції розвитку:

- від переважно спортивного ухилу – до культурного, оздоровчого, ділового;
- від прерогативи молоді – до більшого охоплення людей середнього та похилого віку, через достаток вільного часу та матеріальне забезпечення;
- від специфічного – до комплексності: оздоровчо-пізнавальний, екскурсійно-краєзнавчий тощо;
- від автономності – до сервісу та комфорту.

Поряд з традиційними спортивним та оздоровчим з'явилися нові види туризму: культурний, діловий, зелений, екстремальний, спадщини тощо. З кожним роком зростає, розширюється та вдосконалюється інфраструктура туристичної галузі. Збільшується кількість туристичних фірм та агенцій, між якими точиться запекла боротьба за клієнта, споживача туристичного продукту. Тому не дивно, що шалені гроші витрачаються на рекламування можливостей в наданні туристичних послуг. Розвиток на певній території тих чи інших форм рекреації і видів туризму регламентується наявністю і синергічною силою впливу низки чинників, які класифікуються на такі групи: географічні, екологічні, соціально-економічні, суспільно-політичні, інфраструктурно-технологічні, демографічні, соціально-психологічні, якісно-іміджеві, історико-культурні, інформаційні, сезонні, інвестиційні. Урахування названих чинників веде до усвідомлення сучасної ролі туризму в суспільстві як вагомого і невід'ємного елемента життєдіяльності постіндустріальної цивілізації. Тобто у сучасному розумінні

під туризмом слід розуміти індустрію з певною структурою, інфраструктурою, науково-теоретичним та економічним обґрунтуванням, фінансовим забезпеченням, матеріальними та людськими ресурсами.

Існує кілька класифікацій туристичної діяльності залежно від критеріїв, які покладаються в основу такого поділу, зокрема територіально-рекреаційні ресурси, мета подорожі, попит на певні послуги тощо. Однак, на думку авторів, визначальним стимулом до подорожування є мета подорожі. Відповідно до цього можна визначити наступні види туризму:

- *лікувально-оздоровчий* – викликаний потребою у лікуванні або поліпшенні здоров'я відпочиваючого;
- *спортивний* – зумовлюється бажанням людей займатися спортом та активним відпочинком;
- *історично-культурний* – подорожі з метою ознайомлення з історичними, археологічними, архітектурними, культурними пам'ятками, відвідування музеїв, картинних галерей, театрів, фестивалів тощо;
- *сільський-зелений (екотуризм)* – відпочинок і близьке спілкування зі світом живої природи, перебування у непорушному природному середовищі;
- *анімаційно-розважальний* – відпочинок у великих містах і мегаполісах з потужною та різнобічною індустрією розваг;
- *діловий* – зумовлений потребою вирішення службових, виробничих, комерційних справ і приватних цілей;
- *паломництво* – особлива форма духовної рекреації, пов'язана з прагненням людини до духовного очищення у «святих місцях».

З давніх часів однією з вирішальних мотивацій здійснення туристичної подорожі, незалежно від її мети, було знайомство з природними умовами та історично-культурними об'єктами обраного регіону. Сьогодні практично неможливо виділити чисті форми і види сучасного туризму, оскільки, відвідуючи ту чи іншу країну або регіон, турист прагне використати подорож з максимальною ефективністю, познайомитися при цьому з наявними пам'ятками.

За останні два десятиріччя знайомство з пам'ятками історії та культури із супутньої функції перетворилося на окремий сектор туристичної галузі. У науковій і популярній літературі зустрічаються різні підходи та трактування цього виду туризму, зокрема як «культурний», «культурно-історичний», «історично-культурний», «спадщини». Усі вони за суттю збігаються, однак вдалою і ґрунтовною видається концепція історично-культурної спадщини, або коротко – туризм спадщини. За визначенням Світової конвенції спадщини [World Heritage Convention] ЮНЕСКО «Спадщина – це наш здобуток з минулого, з яким ми живемо сьогодні і який передаємо майбутнім поколінням, культурна та природна спадщина є неповторним джерелом життя та натхнення».

У культурному контексті спадщина включає як матеріальні, так і нематеріальні елементи – витвори мистецтва, історичні пам'ятки, споруди, пам'ятки архітектури, філософію, традиції, історичні заходи, особливості побуту, літературу, фольклор, групи будівель та місцевості тощо.

Природна спадщина включає парки, гори, річки, острови, геологічні формування, природні регіони, флору, фауну, регіони, що є природним середовищем для видів, які знаходяться під загрозою зникнення. Але природна спадщина має також і культурний компонент, оскільки її значимість залежить від суб'єктивної оцінки кожної особи.

Даний тип туризму швидко розвивався останніми роками. Оскільки загальні фактори (збільшення вільного часу, доходів, мобільності населення, розширення пакетних турів) призвели до зростання туризму в цілому, а специфічні (посилення ностальгії за минулим, зростання рівня освіти, підвищення соціального статусу спадщини, диверсифікація туристичної мотивації) – до підвищеного попиту саме туризму спадщини. Нові об'єкти створюють передумови для більш комплексного попиту та зростання популярності туризму спадщини.

На відміну від інших видів туризму основою історично-культурного є використання вже наявних матеріальних і духовних пам'яток, він лише опосередковано залежить від розвитку інфраструктури, і тому потребує відносно менших матеріальних витрат. Це значною мірою приваблює туристів.

Україна має унікальні природні рекреаційні та історико-культурні туристські ресурси, вигідне для розвитку міжнародного туризму геополітичне положення в центрі Європи. Площа потенційних рекреаційних ресурсів України сягає близько 13% її території [1].

В Указі Президента України «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року» (№ 973/99 від 10.08.1999), постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки» (№ 583 від 29.04.2002) відзначаються такі проблеми, як недостатній рівень розвитку туристської інфраструктури, недосконалість бази даних стосовно об'єктів туристичної сфери, і одним із завдань визначено поліпшення інформаційного забезпечення розвитку туризму.

Україна має мальовничі природні ландшафти, унікальну історико-етнокультурну спадщину, самобутній побут та традиції. Усі ці фактори сприяють розвитку туристичної діяльності. Але при цьому існують серед інших такі проблеми, як створення позитивного образу регіону як туристичного продукту, активізація просування регіонального туристичного продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках туристичних послуг. Залишаються недостатньо вивченими питання дослідження регіональної ресурсної бази для розвитку туризму, інформатизації населення, інформаційного і картографічного забезпечення розвитку цього виду туризму.

Великою проблемою залишається рівень інформованості населення про туристичні ресурси місцевості. Для розширення туристичних подорожей необхідно розробляти нові тематичні і комплексні маршрути, рекламувати їх, на системній основі розробити інформаційно-картографічне забезпечення. Одним із шляхів вирішення цих проблем є проведення комплексних наукових досліджень географічного спрямування в галузі

історико-культурної спадщини, тобто дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів, можливостей їх використання і розвитку. Широкий загал туристів, організаторів і дослідників туризму повинен мати доступ і можливості забезпечення сучасною, достовірною інформацією про територію, регіон, місцевість, її історію, природу, культуру населення, об'єкти туризму та туристичної інфраструктури, умови і фактори розвитку туристичної діяльності тощо.

Система інформаційного забезпечення передбачає такі складові-модулі: текстовий – включає наукову, довідкову, популярну, інформаційну літературу; вербально-графічний – фотоальбоми, буклети, календарі, листівки, рекламні проспекти, відеофільми, інтернет-сайти тощо; картографічний – систему картографічних творів виконаних на різних носіях (інтернет-портали, карти, атласи, путівники, схеми, фотоплани, цифрові карти).

Особливості історично-культурної спадщини зумовили необхідність міждисциплінарного підходу до вивчення, розробки та створення інформаційної бази об'єктів відповідно до тематики, розділу, адресації, повноти, цінності, унікальності, виразності, вивченості тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Аналіз розвитку туристичної галузі вказує на безповоротність як суттєвих змін структурного характеру, так і якісних змін. В умовах підвищення рівня освіти, відродження духовності населення історично-культурна спадщина стає впливовим чинником розвитку туризму. На переконання авторів ухвалені державні програми і окремі законодавчі та нормативно-правові акти мають бути підкріплені комплексом наукових досліджень і достатнім ресурсним забезпеченням. Подальший розвиток вбачається в удосконаленні нормативно-правової бази туризму, залученні малого і середнього підприємництва у сфері туризму, розбудові якісної інфраструктури, розробці нових туристичних маршрутів, активній рекламно-інформаційній діяльності, сучасному картографічному забезпеченні.

Література:

1. *Бейдик О.О.* Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2001. – 395 с.
2. *Практика сучасного туризму в Україні (праксеологія туризму): стан та перспективи:* Матеріали VI-х аспірант. читань. – К.: КУТЕП, 2004. – 134 с.
3. *Реализация государственной политики в сфере курортов и туризма в рекреационных регионах:* Материалы международ. Науч.-практ. конференции, 5–8 сентября 2007 г. –Симферополь: КЦППК,2007. – 188 с.
4. *The tourism industry. A report for the world summit on sustainable development Johannesburg, September 2002. Compiled by WTTC, IFTO, IHRA, ICC, facilitated by UNEP (Division of Technology, Industry & Economics).* – Madrid : WTO, 2002. – 127 p.